

А. Ф. Степанюк, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, завідувач відділом дослідження проблем кримінального та кримінально-виконавчого права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

О. В. Гальцова, кандидат юридичних наук, викладач кафедри права Національної безпеки та правової роботи Військово-юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, науковий співробітник Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

КЛАСИФІКАЦІЯ І РОЗПОДІЛ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ¹

Постановка проблеми. У кримінально-виконавчому праві зазвичай під класифікацією позбавлених волі розуміють їх поділ на відносно однорідні групи залежно від юридичних, фізіологічних та психолого-педагогічних критеріїв. Разом із тим міжнародні стандарти у сфері поводження з ув'язненими рекомендують проводити розмежування між класифікацією ув'язнених, що ґрунтується на оцінці індивідуальних ризиків, і їх наступним розподілом. Існуюча практика розподілу позбавлених волі по кримінально-виконавчих установах поки що не використовує оцінку індивідуальних ризиків як підставу для класифікації засуджених. За оцінкою міжнародних інституцій, в Україні застосовуються формальні, негнучкі критерії класифікації, з урахуванням головним чином такого критерію, як тяжкість вчиненого злочину. Аналіз міжнародних документів у сфері поводження з ув'язненими дозволяє переконатись у доцільності і перевагах класифікації позбавлених

волі на підставі оцінки індивідуальних ризиків, яка має бути передумовою розподілу засуджених по установах виконання покарань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До теоретичних і прикладних проблем класифікації і розподілу позбавлених волі зверталися такі вітчизняні науковці, як А. П. Гель, К. Ю. Калашников, О. Г. Колб, О. В. Лисодєд, А. І. Марчук, Л. П. Оніка, В. М. Трубніков, О. С. Четверикова, В. О. Човган, І. С. Яковець та ін. Однак, незважаючи на вагомий і ґрунтовний дослідження знаних в Україні вчених, під кутом зору показаної вище проблеми особливої актуальності набувають дослідження класифікації засуджених на підставі оцінки індивідуальних ризиків.

Метою статті є привернення уваги науковців і практичних працівників до необхідності зміни пріоритетів у класифікації і розподілі засуджених, необхідності відмови від формальної класифікації на користь гнучкого підходу при здійсненні інди-

¹ *Примітка.* Ця наукова стаття виконана в рамках фундаментальної теми дослідження «Теоретичні питання удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України та практики його застосування», за двома напрямками дослідження: 1) удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України щодо гуманізації умов відбування покарання засудженими та забезпечення їх ресоціалізації і 2) соціальної адаптації та імплементації міжнародних стандартів поводження із засудженими та дотримання їх прав в законодавстві України, які виконуються у Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України.

відуальної оцінки ризиків кожного окремого засудженого, який дозволить визначитися з необхідним ступенем охорони, з'ясувати, які ресурси для цього достатні.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Розподіл ув'язнених по різних місцях ув'язнення застосовується вже століттями. З історичних джерел відомо, що ще Катерина II намагалася унормувати роздільне тримання різних категорій ув'язнених як шляхом розподілу їх по різних тюрмах, так і всередині тюрми, де передбачалось окремі відділення для осіб чоловічої та жіночої статі¹. У XIX і на початку XX ст.ст. у царській Росії були багатоманітні місця ув'язнення, що забезпечували первинний і вторинний розподіл ув'язнених. Так, п. 153 Загальної тюрмової інструкції 1915 р. передбачав розміщення арештантів по камерах залежно від статі, віку, судимості, розрядів і строків ув'язнення².

Тимчасова інструкція Наркомюсту СРСР «О лишении свободы как мере наказания, и о порядке отбывания такового» (рос.) теж передбачала розподіл позбавлених волі по чоловічих і жіночих місцях позбавлення волі³.

За часів ГУЛАГу строк позбавлення волі був вирішальним критерієм для первинного розподілу ув'язнених, оскільки засуджені до позбавлення волі на строк до трьох років направлялися у виправно-трудові колонії, а засуджені на строк понад три роки відбували покарання у виправно-трудових таборах. Що ж стосується вторинного розподілу у виправно-трудових колоніях, то він здійснювався у відповідності до розділу 7 «Класифікація засуджених» Виправно-трудового кодексу УСРР 1925 р., який передбачав поділ реченцевих (засуджених) в'язнів на розряди залежно від наслідків виправно-трудового впливу (початковий, середній і вищий) і на три категорії (перша – в'язні, що потребують суворої ізоляції; друга – професійні злочинці, які не потребують суворої ізоляції, та в'язні, що не «належачи до кляси трудящих учили злочин внаслідок своїх клясових звичок, поглядів чи інтересів»; третя – всі інші в'язні)⁴.

¹ Проект Устава о тюрьмах URL: <http://www.bibliotekar.ru/geprint-47/5.htm> (дата звернення 25.03.2021)

² *Общая тюремная инструкция*. (Типография петроградской тюрьмы, 1916) 45

³ *Сборник материалов по истории социалистического уголовного законодательства (1917–1937 гг.)* (Юридическое издательство НКЮ СССР, 1938) 35

⁴ *Хрестоматія з історії пенітенціарної системи України* (ТОВ «Східний видавничий дім», 2011) 49

Положення про виправно-трудові табори 1930 р. також передбачало вторинну класифікацію ув'язнених за трьома категоріями. До першої належали ув'язнені з числа трудящих (робітники, селяни та службовці, які користувалися до винесення вироку виборчими правами, засуджені вперше на строк не більше п'яти років і не за контрреволюційні злочини. До другої належали ті самі ув'язнені, але засуджені на строк понад п'ять років. До третьої належали усі нетрудові елементи і засуджені за контрреволюційні злочини⁵.

Починаючи з 1961 р. і до 2001 р. розподіл засуджених до виправно-трудових установ здійснювався судами на підставі ст. 25 «Позбавлення волі» КК УРСР 1960 р. У науці радянського виправно-трудового права розподіл позбавлених волі, який здійснювали суди, стали називати правовою (первинною, зовнішньою, родовою) класифікацією, а розподіл засуджених усередині виправно-трудових установ, який здійснювала їх адміністрація, вторинною (внутрішньою, психолого-педагогічною, груповою).

У науці кримінально-виконавчого права, яка є похідною від радянського виправно-трудового права, під класифікацією засуджених до позбавлення волі так само розуміють розподіл їх на відносно однорідні групи залежно від статі, віку, характеру та ступеня суспільної небезпечності вчиненого злочину, строку позбавлення волі, форми вини, колишнього факту відбування покарання у виді позбавлення волі. Врахування приведених специфічних ознак (критеріїв) дозволяє відокремити одні групи засуджених від інших. Результатом розподілу позбавлених волі є визначення засудженим виду виправної колонії, де забезпечена ізоляція однорідної групи. Згідно зі статтею 86 Кримінально-виконавчого кодексу України вид колонії, в якій засуджені до позбавлення волі відбувають покарання, визначається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань. Наказом Міністерства юстиції України від 27 лютого 2017 р. був затверджений Порядок визначення засудженим виду установи виконання покарань, направлення для відбування покарання засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту, обмеження

⁵ *Сборник нормативных актов по советскому исправительно-трудовому праву (1917–1959 гг.)* (Госюриздат, 1959) 235

волі та їх переведення. Цей Порядок установив механізм визначення засудженим до позбавлення волі виду установи виконання покарань, місця відбування покарання особам, засудженим до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту та обмеження волі, їх направлення і переведення для відбування покарання. На практиці засудженим до позбавлення волі вид установи виконання покарань визначає міжрегіональна комісія – колегіальний орган, що утворюється в міжрегіональному управлінні з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України. Порядок передбачає, що міжрегіональна комісія визначає вид колонії засудженим до позбавлення волі та/або місце відбування покарання особам, засудженим до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту та обмеження волі на підставі Кримінального та Кримінально-виконавчого кодексів України¹.

Наука кримінально-виконавчого права традиційно, як це було й у радянському виправно-трудоному праві, виходить з того, що класифікація засуджених до позбавлення волі залежить від класифікації злочинів, оскільки одним із критеріїв визначення виду колонії є тяжкість вчиненого злочину. Так, ст. 12 КК «Класифікація кримінальних правопорушень» вказує на те, що злочини поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі. Ступінь тяжкості злочинів залежить від виду покарання і його розміру.

Разом із тим Європейський комітет із запобігання катуванням вважає розподіл позбавлених волі в Україні по виправних колоніях різного рівня безпеки залежно від виду вчиненого злочину, строку покарання, його тяжкості негнучким підходом. У рекомендаціях Комітету вказується на неприйнятність формальної класифікації позбавлених волі, що базується виключно на тяжкості вчиненого злочину. Європейський комітет із запобігання катуванням виходить з того, що підставою класифікації має бути індивідуальна оцінка ризиків кожного окремого засудженого². Оцінка ризику, як це визначено у Рекомендаціях Ради Європи стосовно

небезпечних злочинців, – це процес, що дає можливість зрозуміти рівень ризику: він розглядає рід, серйозність і характер злочинів; він визначає характеристики злочинців і обставини, що впливають на них; він повідомляє про прийняття відповідних рішень і заходів із метою зниження ризику³.

У 2020 р. Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків та злочинності (далі – УНЗ ООН) надрукувало Довідник із класифікації ув'язнених, де звертається увага на те, що «класифікація» відрізняється від «розподілу» ув'язнених залежно від ключових факторів, таких як вік, стать і правові підстави для їх утримання. Поділ на групи, визначені у такий спосіб, сам по собі не є процесом класифікації. Класифікація передбачає структуровану та індивідуалізовану оцінку ризиків та потреб кожного ув'язненого з метою полегшення прийняття рішень щодо найбільш відповідного розміщення та корекційного впливу⁴. Отже, як Європейський комітет із запобігання катуванням, так і УНЗ ООН виходять з того, що класифікація повинна бути оцінкою ризиків засудженого для визначення, як це сказано у Європейських в'язничних правилах, безпеки, яку він створить для суспільства у випадку втечі чи ризику того, що він спробує втекти або самостійно, або за допомогою ззовні⁵.

Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй стосовно поводження з ув'язненими (Правила Нельсона Мандели) розрізняють класифікацію ув'язнених і їх розподіл. Класифікації та індивідуалізації ув'язнених присвячені правила 93 і 94. Про необхідність індивідуального підходу до ув'язнених і гнучкої системи класифікації йдеться у правилі 89. Правило 11 рекомендує здійснювати поділ ув'язнених на категорії, зважаючи, зокрема, на стать, вік⁶. Ке-

³ Рекомендація CM/Rec(2014)3 Комітету Міністрів державам-членам стосовно небезпечних злочинців. URL: <http://khpg.org/1444035308> (дата звернення 25.03.2021).

⁴ *Справочник по классификации заключенных. Управление Организации Объединенных наций по наркотикам и преступности.* (ОРГАНИЗАЦИЯ ОБЪЕДИНЕННЫХ НАЦИЙ Нью-Йорк, 2016) <https://www.unodc.org/documents/dohadecaration/Prisons/HandBookPrisonerClassification/20-01923_Classification_of_Prisoners_RU_e_book.pdf> (дата звернення 25.03.2021).

⁵ Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила (Рекомендація № R (2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць) від 11 січня 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text (дата звернення 25.03.2021).

⁶ Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении обращения с заключенными (Правила Нельсона Мандели) URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-R-ebook.pdf (дата звернення 25.03.2021).

¹ Про затвердження Порядку визначення засудженим виду установи виконання покарань, направлення для відбування покарання засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту, обмеження волі та їх переведення: наказ Міністерства юстиції України від 27 лютого 2017 р. № 680/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0265-17#Text> (дата звернення 25.03.2021).

² Човган В О *Пенітенціарна система України та стандарти Європейського комітету з запобігання катуванням* (Права людини, 2020) 217–29.

руючись цими рекомендаціями Правил Нельсона Мандела, УНЗ ООН виходить з того, що важливо розрізнити «поділ» ув'язнених на основі віку, статі та правових підстав утримання, з одного боку, та «класифікацію» ув'язнених, із другого; остання використовується для визначення правильного розміщення та планування справ. Зокрема, розподіл ув'язнених базується на легко ідентифікованих статичних ознаках, які змінюються лише тоді, коли ув'язнений набуває статусу засудженого або коли дитина стає дорослою. На відміну від цього класифікація ув'язнених передбачає структуровану оцінку ризиків і потреб, більш складний процес, заснований на наукових доказах, що проводиться відповідно до міжнародних стандартів і норм. І поділ, і класифікація є надзвичайно важливими елементами управління в'язницями, але необхідно визнати, що вони не є ідентичними. Будучи основоположною вимогою, поділ на жінок і чоловіків, на дорослих і дітей, а також на осіб, які перебувають під вартою, і засуджених, сам по собі не формує режим класифікації¹.

Індивідуалізована оцінка ризиків є необхідною умовою дотримання принципу індивідуального підходу до ув'язнених, який передбачений Правилами Нельсона Мандела. У Довіднику УНЗ ООН з роботи з особливо небезпечними ув'язненими розкривається значимість індивідуальної оцінки, яка повинна виявляти ризик втечі ув'язненого, його небезпеку для суспільства у випадку втечі, загрозу, якою він може становити для порядку і дисципліни у в'язниці, і загрозу, яку він може створювати для суспільства, знаходячись у в'язниці (наприклад, діючи через своїх співників на волі). У ході оцінки необхідно чітко розмежовувати різні види ризиків, які притаманні ув'язненим, і приймати їх до уваги при поділі ув'язнених на категорії, а потім і при розподілі по в'язницях. У ході оцінки необхідно також визначитися з потребами ув'язнених у реабілітації, розробити план, який би передбачав відповідні заходи, спрямовані на полегшення у майбутньому їх соціальної реінтеграції після звільнення². Результатом оцінки індивідуального

ризиків (класифікації) є висновок про те, який ступінь загрози для суспільства становить ув'язнений: низький, середній чи високий. Поняття ризику, оцінки ризику, управління ризиками даються у Рекомендаціях Ради Європи стосовно небезпечних злочинців. Зокрема, ризик визначається як висока ймовірність подальшого дуже серйозного сексуального або дуже тяжкого насильницького злочину проти осіб. Оцінка ризику – це процес, який дає можливість зрозуміти рівень ризику: він розглядає рід, серйозність і характер злочинів; він визначає характеристики злочинців і обставини, що впливають на них; він повідомляє про прийняття відповідних рішень і заходів з метою зниження ризику³.

Проведена класифікація є передумовою подальшого розподілу, тобто визначення ув'язненому виду в'язниці: мінімального, середнього чи максимального рівня безпеки. Будь-якому рівню безпеки в'язниць відповідає своя інфраструктура, що забезпечує належний рівень охорони і контролю поведінки ув'язнених, адже основною метою системи класифікації є виявлення окремих груп ув'язнених, які потребують різної інфраструктури безпеки та потенційно різних заходів впливу⁴.

Сучасний в'язничий менеджмент виходить з того, що до в'язниць мінімального рівня безпеки слід направляти тих ув'язнених, які становлять незначний ризик для суспільства або зовсім не становлять ризику, а також щодо яких є впевненість, що вони не намагатимуться втекти з в'язниці. У таких умовах рівень фізичної небезпеки низький. Дуже часто буде відсутньою охорона зовнішнього периметра. Внутрішні заходи безпеки можуть обмежуватися замиканням дверей до житлових приміщень уночі.

Більшість ув'язнених розподіляються у в'язниці середнього рівня безпеки. Проведена оцінка ризиків дозволила дійти до висновку, що хоча вони не мають намірів здійснити втечу з в'язниці, однак їм не можна довіряти настільки, щоб розмістити

ЦИЙ Нью-Йорк, 2016) <https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/20-00198_High_Risk_Prisoners_RU.pdf> (дата звернення 25.03.2021).

³ Рекомендація CM/Rec(2014)3 Комітету Міністрів державам-членам стосовно небезпечних злочинців. URL: <http://khpg.org/1444035308> (дата звернення 25.03.2021).

⁴ *Справочник по класифікації заключених. Управление Организации Объединенных наций по наркотикам и преступности.* (ОРГАНИЗАЦИЯ ОБЪЕДИНЕННЫХ НАЦИЙ Нью-Йорк, 2016) <https://www.unodc.org/documents/dohadecaration/Prisons/HandBookPrisonerClassification/20-01923_Classification_of_Prisoners_RU_e_book.pdf> (дата звернення 25.03.2021).

¹ *Справочник по классификации заключенных. Управление Организации Объединенных наций по наркотикам и преступности.* (ОРГАНИЗАЦИЯ ОБЪЕДИНЕННЫХ НАЦИЙ Нью-Йорк, 2016) <https://www.unodc.org/documents/dohadecaration/Prisons/HandBookPrisonerClassification/20-01923_Classification_of_Prisoners_RU_e_book.pdf> (дата звернення 25.03.2021).

² *Справочник по работе с особо опасными заключенными. Управление Организации Объединенных наций по наркотикам и преступности.* (ОРГАНИЗАЦИЯ ОБЪЕДИНЕННЫХ НА-

їх у в'язниці мінімального рівня безпеки. Загалом ці умови передбачають охорону зовнішнього периметра – огорожі. Усі внутрішні двері у в'язниці зазвичай замикають, однак ув'язнені можуть переміщуватися між зонами в'язниці без персонального нагляду з боку персоналу.

У в'язниці максимального рівня безпеки направляють виключно найнебезпечніших ув'язнених. Для в'язниці максимального рівня безпеки характерна максимальна ізоляція ув'язнених, яка забезпечується значним рівнем фізичного, процедурного та динамічного захисту, включаючи такі бар'єри, як стіни та паркани, вежі та збройні контрольні пости, а також часто дуже обмежені можливості для взаємодії та пересування ув'язнених¹.

Державна кримінально-виконавча служба України повідомила, що станом на 1 березня 2021 р. серед 79 діючих установ виконання покарань є 6 колоній максимального рівня безпеки, 51 колонія середнього рівня безпеки, 9 колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами (4 – для чоловіків і 5 – для жінок), 3 колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами для тримання чоловіків².

Варто зауважити, що не зважаючи на схожість назв, українські колонії – це не в'язниці за своєю інфраструктурою і розподіл по них позбавлених волі відбувся і відбувається без урахування ступеню ризику, тобто не у відповідно до Правил Нельсона Манделі. Разом із тим у Керівництві із застосування Правил Нельсона Манделі звертається увага на важливість і переваги класифікації ув'язнених на основі індивідуальної оцінки ризиків. Зокрема, вказується, що оцінка ризику має насамперед велике значення для безпеки персоналу, ув'язнених і відвідувачів. Правильна класифікація і розподіл мають вирішальне значення для запобігання втечам. Правильна класифікація за ступенем небезпеки полегшує тюремній адміністрації розподіляти посадові обов'язки; вона сприяє

більш ефективній організації повсякденного життя у в'язниці, у тому числі часу, який ув'язнені проводять не у камері, дозвілля, трудової зайнятості; сприяє більш ефективному використанню ресурсів. Індивідуальна оцінка ризиків і потреб має надзвичайно важливе значення для забезпечення особистої безпеки ув'язнених і визначення ступеню необхідної охорони, належного поведіння з ними; задоволення потреб у спілкуванні, правової допомоги, медичного обслуговування; полегшення реінтеграції після звільнення. Є три аспекти оцінки ув'язненого: небезпека, яку становить ув'язнений; індивідуальні потреби ув'язненого, а також так зване планування відбування покарання, що стосується програм і заходів (наприклад, програм реінтеграції), в яких ув'язнений повинен брати участь. Довіднику з класифікації ув'язнених йдеться про зовнішню і внутрішню класифікації. Формально ці два види класифікації позбавлених волі відомі ще з радянського виправно-трудового права, але змістовне їх наповнення у кримінально-виконавчому праві і міжнародних стандартах не зовсім співпадає. Довідник вказує, що зовнішня класифікація орієнтована на визначення рівня охорони ув'язненого і направлення його в установу, яка відповідає потребам його захисту, розробці програм відбування покарання і реінтеграції. Внутрішня класифікація належить до рішень, прийнятих на рівні установи, в тому числі стосовно того, в якій частині в'язниці і з ким будуть перебувати ув'язнені, конкретних типів і послідовності програм і заходів, в які вони будуть включені, а також стосовно форми працевлаштування і дозвілля, які можуть їх влаштувати. Передбачається, що системи внутрішньої класифікації повинні доповнювати зовнішню класифікацію шляхом визначення відповідних приміщень і діяльності ув'язнених з однаковими умовами утримання³.

Аксіомою є те, що класифікація і розподіл засуджених є взаємозалежними із системою установ виконання покарань. Від класифікації і розподілу позбавлених волі залежить, у яких умовах вони будуть відбувати покарання. Національна стратегія у сфері прав людини, яка була затверджена Указом Президента України 24 березня 2021 р. № 119/2021 указує на «неналежні умови тримання осіб, які

¹ *Справочник по работе с особо опасными заключенными. Управление Организации Объединенных наций по наркотикам и преступности.* (ОРГАНИЗАЦИЯ ОБЪЕДИНЕННЫХ НАЦИЙ Нью-Йорк, 2016) <https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/20-00198_High_Risk_Prisoners_RU.pdf> (дата звернення 25.03.2021).

² Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби (Державна кримінально-виконавча служба України) <<https://kvs.gov.ua/wpcontent/uploads/2021/03/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-01.03.2021.pdf>> (дата звернення 21.03.2021)

³ *Справочник по классификации заключенных. Управление Организации Объединенных наций по наркотикам и преступности.* (ОРГАНИЗАЦИЯ ОБЪЕДИНЕННЫХ НАЦИЙ Нью-Йорк, 2016) <https://www.unodc.org/documents/dohadecaration/Prisons/HandBookPrisonerClassification/20-01923_Classification_of_Prisoners_RU_e_book.pdf> (дата звернення 25.03.2021).

перебувають у місцях попереднього ув'язнення або в установах виконання покарань». У зв'язку з цим поставлено завдання «привести умови тримання осіб під вартою відповідно до міжнародних стандартів (Мінімальні стандартні правила щодо поводження із в'язнями)»¹.

Щоб застосувати зовнішню класифікацію і розподіл ув'язнених, як це рекомендовано Правилами Нельсона Манделі, необхідно в Україні побудувати, замість виправних колоній в'язниці. Коштів на це в одній з найбільш розвинутих країн Європи немає, тому Міністерство юстиції України вирішило приділити увагу оцінці ризиків при внутрішній класифікації позбавлених волі. Так, наказом Міністерства юстиції України від 27 листопада 2020 р. № 4121/5 затверджено Методичні рекомендації щодо проведення оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення засудженими до позбавлення волі У зв'язку з цим 27 січня 2021 р. з'явився ще один наказ, яким передбачено внесення змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства юстиції України². Міністерство юстиції України виходить з того, що метою оцінки ризиків у роботі із засудженими є виявлення факторів ризику, які зумовлюють протиправну поведінку особи, та визначення потреб, які необхідно задовольнити, з метою виправлення, ресоціалізації та спостереження за основним змінами у поведінці засуджених. Запровадження методики оцінки ризиків при внутрішній класифікації зумовило необхідність внесення змін у Положення про відділення соціально-психологічної служби, Положення про самодіяльні організації засуджених до позбавлення волі, Типові посадові обов'язки психолога установи виконання покарань та слідчого ізолятора.

Висновки. Як видається, на підставі викладеного матеріалу можна зробити висновок, що вироблене наукою кримінально-виконавчого права розуміння класифікації позбавлених волі як розподілу їх по виправних колоніях залежно від статичних критеріїв (вік, стать, тяжкість вчиненого злочину) зовсім не відповідає уявленню про класифікацію у сенсі Мінімальних стандартних правил стосовно поводження з ув'язненими. Сучасний в'язничий менеджмент

виходить з того, що класифікація ув'язнених із визначенням ступеню індивідуального ризику є передумовою розподілу їх по в'язницях мінімального, середнього і максимального рівнів безпеки, які відрізняються одна від одної різним рівнем охорони і контролю за поведінкою ув'язнених. Із цього можна зробити висновок, що розроблений наукою кримінально-виконавчого права теоретичний конструкт стосовно класифікації позбавлених волі за міжнародними документами не є класифікацією, а дає лише уявлення про розподіл позбавлених волі по виправних колоніях, а класифікація і розподіл ув'язнених, як виявляється, є різними речами.

До речі, ані в Кримінально-виконавчому кодексі України, ані в затвердженому Міністерством юстиції України Порядку визначення засудженим виду установи виконання покарань, направлення для відбування покарання засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту, обмеження волі та їх переведення немає згадки про класифікацію як таку. У документах йдеться лише про визначення виду виправної колонії.

Разом із тим Міністерство юстиції України виходить з того, що для створення гуманістичної системи виконання кримінальних покарань необхідне забезпечення належних умов тримання в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах. У Стратегічному плані на 2021–2023 роки Міністерство юстиції України тверезо оцінює ситуацію і серед інших основних проблем окреслює ті, які потрібно вирішити в указаний період. Такими є: проведення якісної оцінки ризиків засуджених, яка дозволить здійснювати прогноз їх можливої негативної поведінки після звільнення з місць позбавлення волі, зменшення чисельності осіб, які після звільнення з місць позбавлення волі вчинятимуть нові злочини³. Як видається, імплементація рекомендацій, які надані у Правилах Нельсона Манделі, стосовно класифікації і розподілу ув'язнених на засадах оцінки індивідуальних ризиків є нагальною і актуальною проблемою, на вирішення якої спрямовуватимуться зусилля у сфері кримінальної юстиції.

¹ Про Національну стратегію у сфері прав людини: Указ Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537> (дата звернення 21.03.2021)

² Про зміни до деяких нормативно-правових актів Міністерства юстиції України: Наказ Міністерства юстиції України від 27 січня 2021 р. № 307/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0110-21#Text> (дата звернення 25.03.2021)

³ План діяльності Міністерства юстиції України на 2021–2023 роки. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%202021-2023%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%202021-2023%20(1).pdf) (дата звернення 21.03.2021)

REFERENCES

*List of legal documents**Legislation*

1. Mynymalne standartnye pravyla Orhanyzatsyy Ob'edynennykh Natsyi v otnoshenyy obrashcheniya s zakliuchennymy (Pravyla Nelsona Mandely) URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-R-ebook.pdf (in Ukrainian)
2. Nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 27 sichnia 2021 r. №307/5 Zminy do deiakyykh normatyvno-pravovykh aktiv Ministerstva yustytzii Ukrainy [Order of the Ministry of Justice of Ukraine of January 27, 2021 No. 307/5 Amendments to Certain Normative Legal Acts of the Ministry of Justice of Ukraine] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0110-21#Text> (in Ukrainian)
3. Plan diialnosti Ministerstva yustytzii Ukrainy na 2021–2023 roky URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%202021–2023%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%202021–2023%20(1).pdf) (in Ukrainian)
4. Poriadok vyznachennia zasudzhenym vydu ustanovy vykonannia pokaran, napravlennia dlia vidbuvannia pokarannia zasudzhenykh do pozbavlennia voli na pevnyi strok, dovichnoho pozbavlennia voli, areshtu, obmezhenia voli ta yikh perevedennia URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0265-17#Text> (in Ukrainian)
5. Pro Natsionalnu stratehiiu u sferi prav liudyny: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24 bereznia 2021 r. № 119/2021 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021–37537> (in Ukrainian)
6. Proekt Ustava o tiurmakh URL: <http://www.bibliotekar.ru/reprint-47/5.htm> (in Russian).
7. Rekomendatsiia CM/Rec(2014)3 Komitetu Ministriv derzhavam-chlenam stosovno nebezpechnykh zlochyntsyv URL: <http://khpg.org/1444035308> (in Ukrainian)
8. Yevropeiski penitentsiarni (viaznychni) pravyla (Rekomendatsiia № R (2006)2 Komitetu Ministriv derzhav-uchasnyts) vid 11 sichnia 2006 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text (in Ukrainian)

*Bibliography**Authored books*

1. Chovhan V O *Penitentsiarna systema Ukrainy ta standarty Yevropeiskoho komitetu z zapobihannia katuvanniam* [Penitentiary system of Ukraine and standards of the European Committee for the Prevention of Torture.] (Prava liudyny, 2020) 400 (in Ukrainian)

Non-authored books

2. *Khrestomatiia z istorii penitentsiarnoi systemy Ukrainy* [Cross-country art on the history of the penitentiary system of Ukraine] (TOV «Skhidnyi vydavnychiy dim», 2011) 510 (in Ukrainian)
3. *Obshchaia tiuremnaia instruksyia*. [It's a prison instruct.] (Typohrafiya petrohradskoi tiurmy, 1916) 110 (in Russian).
4. *Rukovodstvo po pryomeneniyu Pravyl Nelsona Mandely* [A handle on the downplay of Nelson Mandela's Rules.] (BDYPCh OBSE y PRI, 2018) <<https://www.osce.org/files/f/documents/4/5/426056.pdf>> (in Russian)
5. *Sbornyk normatyvnykh aktov po sovetскому ispravitelno-trudovomu pravu (1917–1959 g.)* [Sbornyk of normative acts on Scovetsky stewardship and labor law (1917-1959).] (Hosiuryzdat, 1959) 360 (in Russian).
6. *Sbornyk materyalov po istoryy sotsyalystycheskoho uholovnoho zakonodatelstva (1917–1937 hh.)* [Sbornik orerial on the history of socialist head-to-head law (1917–1937 gg.).] –(Yurydycheskoe yzdatelstvo NKIU SSSR, 1938) 372 (in Russian).
7. *Spravochnyk po klassyfykatsyy zakliuchennykh. Upravlenye Orhany-zatsyy Ob'edynennykh natsyi po narkotykam y prestupnosti* (ORGANIZACIYA OB»EDINENNYH NACIJ N'york, 2016) <https://www.unodc.org/documents/dohadeclaration/Prisons/HandBookPrisonerClassification/2001923_Classification_of_Prisoners_RU_e_book.pdf> (in Russian).
8. *Spravochnyk po rabote s osobo opasnymy zakliuchennymy. Upravlenye Orhanyzatsyy Ob'edynennykh natsyi po narkotykam y prestupnosti*. [A slave-owning man with a face of opals.] (ORGANIZACIYA OB»EDINENNYH NACIJ N'york, 2016) <https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/20_00198_High_Risk_Prisoners_RU.pdf> (in Russian).

Websites

9. Zahalna kharakterystyka Derzhavnoi kryminalno-vykonavchoi sluzhby [General characteristics of the penitentiary service] (Derzhavna kryminalno-vykonovcha sluzhba Ukrainy) <[https://kvs.gov.ua/wpcontent/uploads/2021/03/ %D0 %97 %D0 %B0 %D0 %B3 %D0 %B0 %D0 %BB %D1 %8C %D0 %BD %D0 %B0 %D1 %85 %D0 %B0 %D1 %80 %D0 %B0 %D0 %BA %D1 %82 %D0 %B5 %D1 %80 %D0 %B8 %D1 %81 %D1 %82 %D0 %B8 %D0 %BA %D0 %B0-01.03.2021.pdf](https://kvs.gov.ua/wpcontent/uploads/2021/03/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-01.03.2021.pdf)> (in Ukrainian)

Степанюк А. Ф., Гальцова О. В. Класифікація і розподіл засуджених до позбавлення волі

У кримінально-виконавчому праві зазвичай під класифікацією осіб позбавлених волі розуміють їх поділ на відносно однорідні групи залежно від юридичних, фізіологічних та психолого-педагогічних критеріїв. Разом із тим міжнародні стандарти у сфері поводження з ув'язненими рекомендують проводити розмежування між класифікацією ув'язнених, яка ґрунтується на оцінці індивідуальних ризиків, і їх подальшим розподілом. Існуюча практика розподілу позбавлених волі по кримінально-виконавчих установах поки що не використовує оцінку індивідуальних ризиків як підставу для класифікації засуджених. За оцінкою міжнародних інституцій, в Україні застосовуються формальні, негнучкі критерії класифікації з урахуванням головним чином такого критерію, як тяжкість вчиненого злочину. Аналіз міжнародних документів у сфері поводження з ув'язненими дозволяє переконатись у доцільності і перевагах класифікації позбавлених волі на підставі оцінки індивідуальних ризиків, яка має бути передумовою розподілу засуджених по установах виконання покарань.

Метою статті є привернення уваги науковців і практичних працівників до необхідності зміни пріоритетів у класифікації і розподілі засуджених, необхідності відмови від формальної класифікації на користь гнучкого підходу при здійсненні індивідуальної оцінки ризиків будь-якого окремого засудженого, що дозволить визначитися з мінімально необхідним ступенем охорони, з'ясувати, які ресурси для цього достатні.

Ключові слова: класифікація, розподіл, індивідуальна оцінка ризику

Степанюк А. Ф., Гальцова Е. В. Классификация и распределение лиц, приговоренных к лишению свободы

В уголовно-исполнительном праве классификация лиц, лишённых свободы, обычно понимается как их разделение на относительно однородные группы в зависимости от юридических, физиологических, психологических и педагогических критериев. В то же время международные стандарты в области обращения с заключёнными рекомендуют проводить разграничение между классификацией осуждённых, которая основывается на оценке индивидуальных рисков, и их последующим распределением. Существующая практика распределения лишённых свободы по уголовно-исполнительным учреждениям пока не использует индивидуальную оценку риска в качестве основы для классификации осуждённых. По оценке международных экспертов, в Украине применяются формальные, негибкие классификационные критерии, когда учитывается, в основном, такой критерий, как тяжесть преступления. Анализ международных документов в области обращения с осуждёнными позволяет убедиться в целесообразности и преимуществах классификации заключённых на основе индивидуальной оценки риска, которая должна быть необходимым условием для распределения заключённых по учреждениям исполнения наказаний. Цель статьи – привлечь внимание ученых и практиков работников к необходимости изменения приоритетов в классификации и распределении осуждённых, необходимости отказа от формальной классификации в пользу гибкого подхода при осуществлении индивидуальной оценки риска каждого отдельного осуждённого, что позволит определить минимально требуемую степень охраны, выяснит, каких ресурсов для этого достаточно.

Ключевые слова: классификация, распределение, индивидуальная оценка риска

Stepanyuk A. F., Haltsova O. V. Classification and distribution of persons sentenced to imprisonment

Distribution of prisoners by prison depending on certain criteria (gender, age, nature of the crime) have been carried out for several centuries. The classification as the division of prisoners into categories and discharges was enshrined in law in the Correctional And Labour Code of the USSR in 1925. This led to the fact that in the science of correctional labor law under the classification of convicts began to understand their distribution on correctional and labor institutions. In penal law, the classification of persons deprived of liberty is generally understood as being divided into relatively homogeneous groups, depending on legal, physiological, psychological and pedagogical criteria. At the same time, international standards for the treatment of prisoners recommend a distinction between the classification of prisoners,

which is based on the assessment of individual risks and their subsequent distribution. The existing practice of distributing incarcerated persons to penal institutions does not yet use an individual risk assessment as a basis for classifying convicts. According to international experts in Ukraine, formal, inflexible classification criteria are applied, when the criterion such as the severity of the crime is taken into account. The analysis of international instruments on the treatment of prisoners makes it possible to see the feasibility and benefits of classifying prisoners on the basis of an individual risk assessment, which should be a prerequisite for the distribution of prisoners to penal institutions. The purpose of the article is to draw the attention of scientists and practitioners to the need to change priorities in the classification and distribution of convicts, the need to abandon the «formal» classification in favor of a «flexible» approach in the implementation of an individual risk assessment of each individual convict, which will allow to determine the minimum required level of protection, find out what resources to do so enough.

Key words: *classification, distribution, individual risk assessment*

Стаття надійшла до редакції: 13.04.2021 р.

Прийнята до друку: 30.04.2021 р.